

ІВА ПАВЕЛЬЧУК
ХУДОЖНІ МОДЕЛІ
АБСТРАКТНОГО
ЖИВОПІСУ
В УКРАЇНІ
1980–2000

Епістемологія
креації

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

ІВА ПАВЕЛЬЧУК

ХУДОЖНІ
МОДЕЛІ
АБСТРАКТНОГО
ЖИВОПИСУ
В УКРАЇНІ
1980–2000
(Епістемологія креації)

Київ
Видавничий дім
«Києво-Могилянська академія»
2013

У монографії досліджено мистецькі платформи світоглядно-естетичного формотворення абстрактного живопису України у період 1980–2000-х років, котрі ідентифікуються як локальні аналітичні моделі духовного розвитку. Детально розглянуто концептуальні передумови формування нових образотворчих змістів абстрактного малярства, які проаналізовано через типізацію історичних мистецьких проектів, що активізувалися на межі XIX–XX століть та поширювалися у простір мистецьких новацій майже до останньої чверті XX століття.

Особливу увагу приділено аналізу оновлення абстрактних ідей упродовж XX століття. Зокрема, у праці демонструється рефлекторний зв'язок між зміною акцентів феноменологічного вчення та концептуальними переорієнтаціями абстракціонізму – від авангардного тяжіння до створення апріорних універсалій на початку XX століття – до екзистенціального самовдосконалення особистості митця в практиці американського повоєнного абстракціонізму другої половини XX століття.

Інспірації абстрактних тенденцій в Україні аналізуються на прикладі індивідуально-ментальних моделей творчого досвіду художників-абстракціоністів основних культурних центрів країни – Києва, Львова, Одеси, Харкова, що дало змогу визначити специфіку місцевої адаптації та окреслити загальні вектори поширення абстракціонізму в Україні.

Для науковців, викладачів історії мистецтва, художників, студентів і всіх, хто цікавиться процесами творчого становлення.

Рецензенти:

Олена Кашуба-Вольвач, кандидат мистецтвознавства

Роман Яців, кандидат мистецтвознавства

Затверджено до друку

Вченою радою Львівської національної академії мистецтв

(протокол № 2 від 13 листопада 2012 р.)

При оформленні обкладенки книги використано твір

«Портрет України: що тебе не згубить – то тебе укріпить» (2008)

Іви Павельчук.

ISBN

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА
СЛОВО ПОДЯКИ
ВСТУП

РОЗДІЛ 1.
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ КОНТЕКСТ

РОЗДІЛ 2.
АБСТРАКТНИЙ ЖИВОПИС ХХ СТОЛІТТЯ
І ПРОБЛЕМА «НОВОГО МИСТЕЦТВА»
В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНІХ ПОШУКІВ

2.1. Новації в науці і філософії межі ХІХ–ХХ століть
як теоретична база абстрактного світогляду в мистецтві

2.2. Проекти неокантіанства, феноменології Е. Гуссерля
та інтуїтивізму А. Бергсона в контексті соціогуманітарних
переоцінок межі ХІХ–ХХ століть

РОЗДІЛ 3.
КРОС-КУЛЬТУРНІ ТЕХНОЛОГІЇ:
ВІДРОДЖЕННЯ АБСТРАКЦІЇ В УКРАЇНІ ОСТАННЬОЇ
ЧВЕРТІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

3.1. Досвід синтетичного творення постімпресіонізму
в безпредметних експериментах вітчизняних митців 1980–2000-х років

3.2. Інспірації авангардних напрямів початку ХХ століття
в українській абстракції 1980–2000-х років

3.3. Тенденції повоєнного абстракціонізму 1940–1960-х років
в практиці українського живопису 1980–2000-х

ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ
ПЕРЕЛІК ІМЕН
SAMMARY

ПЕРЕДМОВА

У цій книжці розглядається проблема, яка хвилювала людство з часів зародження мистецтва, – як відбувається процес творення. Відкинути завісу підсвідомого допомагає сучасне дослідження явищ формотворення абстрактного мистецтва України 1980–2000-х років, локальні світоглядні платформи якого ідентифікуються як аналітичні моделі духовного становлення. У монографії детально висвітлено концептуальні передумови формування нових образотворчих змістів абстрактного малярства, які проаналізовано через типізацію історичних мистецьких проєктів, що активізувалися на межі ХІХ–ХХ століть та поширювалися у простір артистичних новацій майже до останньої чверті ХХ століття.

Особливу увагу приділено аналізу закономірностей оновлення та регенерації абстракціонізму у світлі зовнішніх культурно-історичних діалогів. Зокрема, демонструється рефлекторний взаємозв'язок між зміною акцентів феноменологічної парадигми та концептуальними переорієнтаціями системи вартостей абстракціонізму – від авангардного тяжіння до створення апріорних універсалій на початку ХХ століття – до екзистенціального самовдосконалення особистості митця в практиці американського повоєнного абстракціонізму другої половини ХХ століття.

Масштабний проєкт феноменології Е. Гуссерля, що швидко здолав межі вузького філософського тлумачення вже в першій чверті минулого століття, поширився в галузі інших наук – естетику, соціологію, психологію та психіатрію, – став одним із ключових модусів розвитку соціогуманітарного знання ХХ століття. Глобальність феноменологічної доктрини та прогресивність її методології, скерованої на пошук абсолютної істинності, незалежної від місця, часу та мотивів, за яких вона виникла, стали продуктивними культурогенними факторами доби, що визначили інтелектуально-духовні орієнтири чималих прошарків інтелігенції, справили відчутний вплив на розвиток літератури, музики та образотворчого мистецтва.

Нарешті, технології сучасної комунікації – телебачення, Інтернет, інноваційні стандарти фінансових операцій, що здійснюються за допомогою електронних платіжних карток, мобільний зв'язок, мультимедійний простір – працюють за принципом відокремлення «предмета» від його «змісту», отже, і «можливостей», що на початку ХХ

століття передбачалося феноменологією Е. Гуссерля та супрематизмом К. Малевича. Отож сучасна людина більшою мірою має справу не з атрибутами матеріального буття, а з його уявними інформативними проєкціями, що є загальною передумовою абстрагування.

Абстрактний рух ХХ століття проголосив самозначущість суб'єктивного світовідчуття, стверджуючи толерантну нормативність нової епохи, тож за системою цінностей він був пов'язаний історично з тенденціями демократичного оновлення суспільного життя. Об'єктивні передумови для соціально-демократичних перетворень в Україні виникли тільки після падіння тоталітарного устрою СРСР. Зміна політичного курсу країни покликала громадську необхідність протиставити власне сучасне національне мистецтво – віджилим стереотипам інтернаціонального фігуративно-ортодоксального соцреалізму. Міжнародна культурна практика, що три чверті століття стримувалася «залісною завісою», поширилася в Україні упродовж одного десятиліття, фактично в період 1990–2000-х років.

Інспірації абстрактних тенденцій в Україні аналізуються на прикладі індивідуально-ментальних моделей творчого досвіду художників-абстракціоністів основних культурних центрів країни – Києва, Львова, Одеси, Харкова, що дало змогу визначити специфіку місцевої адаптації та окреслити загальні вектори поширення абстракціонізму в Україні.

Безпредметне малярство, що виникає внаслідок абстрагування творчої свідомості (лат. *abstractio* – відволікання), нерозривно пов'язане з динамікою світоглядних переоцінок художника і завжди відбувається у вимірі суб'єктивного позасвідомого. Як засіб суспільної комунікації ця галузь мистецтва насамперед передбачає високий рівень державної демократії, адже розрахована на політично не заангажоване тоталітарними деспотіями громадське сприйняття. Хоча посткласичну абстракцію сьогодні важко віднести до категорії популярних мистецьких трендів, у сучасній практиці вона не здає своїх позицій.

Увага до сучасного мистецтва, в тому числі до абстрактного живопису, зумовлена демократизацією нашої країни після падіння «залізної завіси». Безпосереднє зацікавлення абстрактним живописом історично склалося під знаком відродження національної самосвідомості України, що прагнула протиставити національну українську традицію (з витокама в авангарді) інтернаціональній фігуративності соцреалізму.

На відміну від американської та європейської абстракції 1940–1960-х років, український аналог тих часів був історично позбавлений можливості існування. У період «відлиги» (1954–1963) поновилися передумови для реактивації абстрактного процесу в Україні, який дістав право на розвиток лише після соціально-політичної перебудови 1990-х років. Тому процес, що розвивався в Європі природно, у хронологічній послідовності, на теренах України нагадував стилістичні екскурси в історію авангарду.

Освоєння національною культурою раніше невідомої інформації викликало потребу переосмислення світового досвіду та самоідентифікації в надто масштабному процесі сучасності. Специфіка функціонування відродженої абстрактної традиції в національному мистецькому середовищі зумовила необхідність її інноваційного перегляду на сучасному етапі.

У роботі ми не ставили за мету повністю висвітлити наявний масив української абстракції, проаналізувавши творчість усіх її представників, оскільки нас цікавили передусім шляхи, що ведуть митця до нефігуративної творчості.

Сучасне мистецтвознавство, що займається проблемами вивчення, систематизації творів мистецтва, виходить з дисциплінарних параметрів історії, теорії та культуроло-

гії. Поглибленому розумінню питання сприяють філософія, естетика і етика. Зародження ж абстракціонізму на початку ХХ століття покликало до життя новий вид пізнання, присвячений проблемам творчого становлення митця – епістемологію креації (гр. epistemologia < episteme знання + logos наука), що спорадично заявляла про себе у працях В. Воррінгера, О. Богомазова, В. Кандинського, К. Малевича і послідовніше реалізувала-ся в педагогічній діяльності Й. Іттена.

Отже, на тлі означеної проблеми, що її на початку дослідження у 2000-х роках ми окреслили як «Художні моделі реактивації абстрактного живопису в Україні (1980–2000)», значна увага приділялась силовим потокам та закономірностям, що зумовлюють динамічний розвиток творчої свідомості.

На сучасному етапі розвитку мистецтвознавства ця актуальна, але не майже не розроблена за останні сто років, галузь виявляє автономність наукових зацікавлень і не висвітлену глибину проблем, що змушує дослідника вдаватися до застосування міждисциплінарної методології.

У книзі вперше ідентифікуються різні світоглядні стратегії абстрактного малярства, яке українське мистецтвознавство раніше розглядало як цілісне явище, опозиційне щодо фігуративного мистецтва. Було здійснено спробу виявити спадковість місцевої традиції і зіставити її сучасні результати з міжнародним досвідом, а також визначити типологію розвитку цього явища на рівні історико-художніх «технологій». Творчість українських абстракціоністів вперше розглядається на тлі широкого культурно-наукового контексту.

